

UN DOCUMENT NECUNOSCUȚ DE LA RADU MIHNEA, DOMNUL ȚĂRII ROMĂNEȘTI

MARIN BRANIȘTE

În comuna Hirsești din sudul județului Argeș, s-a găsit de curînd actul prin care, la 7 iunie 1615, Radu Mihnea Vodă (1601—1602; 1611—1616) întărea lui Voico, Sarul, popii Tatul și lui Oancea, ocine în Hirsești, Obrejani și Batia. Scris în limba slavă, pe pergament măsurînd 41,5 cm × 32 cm și întărit cu pecete, acum pierdută, documentul are următorul cuprins :

† Мл(с)тіею бжїю Іоу Ра(д)оу(л) воєво(да) и г(сд)нъ в(ъ)со(и) землє Гоу(г)роовлахїиское, снъ велика(г) и прѣдобра(г) поко(и)ни-наго (sic) Ми(х)не(в) воєво(да), дава(т) г(сд)воми сїю повелєніє г(сд)воми Воико(в) ѿ(т) Батю и съ(с)|| снови є(г) елицє(х) бгъ да(ст) іако(ж) да мѡ є(ст) ѿ(ч)нѡ ѡ Батю, али ѿ(т) ѡ(ж) Попѣ(с)къ трєта(г) дє(л) ѿ(т) по(л) и ѿ(т) шѡ(м) и ѿ(т) во(д) и ѿ(т) сєдѣлицє сєл¹⁾ ѿ(в) ѿ(т) по свѡ(д) варє елика сє(х)ти(т) избра(т) ѿ(т) по вѣ(с) хотаро(м), понє(ж)|| є(ст) покѡпи(л) Воико ѿ(т) на(д) Манѣ Югъ(в) за аф а(с)при сре(б) вѣ дни поко(и)ни ѿ(м) ро(дї)те(ли) г(сд)вми Ми(х)не(в) воєво(д).

И па(к) кѡпи(х) Воико ѿ(т) на(д) Мѡша Мѡшато(в) али ѿ(т) ѡ(ж) Сърѣлѣ(с)къ трєта(г) дє(л) ѿ(т) по вѣ(с) хо || тароо(м) за ѿн а(с)при при дни Ра(д)оула воєво(д) Ше(р)ба(и); па(к) покѡпи(х) Воико ѿ(ч)нѡ ѡ Батю ѿ(т) на(д) Нєгрита Станє(в) дѣщїра Сарѣло(в) а ѡ(ж) Сарѣло(в) половино за вѣ а(с)при го(т).

И па(к) покѡпи(х)|| Воико ѿ(ч)нѡ ѡ Хъ(р)сєщї али ѿ(т) дє(л) Даде(в) дѣщєра <Б>ъ(р)кѡ(в) полови(и) и ѿ(т) ѡ(ж) Жїтієнѣ(с)къ паки(ж) полови(и) ѿ(т) по(л) и ѿ(т) шѡ(м) и ѿ(т) во(д)и съ ливєзи и ѿ(т) бро(д) за во(д)ни(ц) ѿ(т) по вѣ(с) мє(с)то варє елика сє

¹ Rupt, în original.

(х)ти(т) | избра(т) ѿ(т) Кѡпе(н) дори ѿ Въ(л)чѣѡа Мѡшато(в) по-не(ж) є(ст) покѡпи(л) Воико ѿ(т) на(д) Дадѣ за афл а(с)при го(т) въ дни Миѡаи(л) воєво(да).

И па(к) кѡпи(л) Воико ѿ(т) на(д) Стана Єлине(в) и ѿ(т) Нѣ(к)ша || дѣѡира Станє(в) ѿ(т) ѡ(ж) Тофлѣ(с)кѣ полови(н) ѿ(т) ѡтаро(м) єлика се(х)ти(т) избра(т) за афл а(с)при го(т)

И ѿ(т) на(д) Ра(да) дѣѡера М. ѿ(т) Хѣ(р)се(ц)и де(л) и по кѡпеніє єликаѡъ ке(т) има(т) ѿ(т) ѡ(ж) жи. || нѣ(с)кѣ половино ѿ(т) Кѡпе(н) дори ѿ въ(л)чѣѡа <Мѡ>шатоо(в) за ѡме а(с)при въ дни Ра(д)оула воєво(д) Ше(р)ба(н).

И па(к) покѡпи(х) Воико и Татѡ(л) и Сарѡ(л) ѿ(ч)нѡ ѡ ѡбре-жиани ѿ(т) де(л) Вла(и)кѡло(в) снѣ Не(к)шѡеи | али ѿ(т) ѡ(ж) єи половино варе єлика се (х)ти(т) и (з)бра(т) ѿ(т) по въ(с) ѡтаро(м) ѿ(т) Кѡпе(н) дори ѡ во(д) Ко(д)мѣне(в) за а во(л) цѣ(н) єго а(с) а и за ц а(с) го(т).

И па(к) покѡпи(л) Воико и Сарѡ(л) ѿ(ч)нѡ ѡ Хѣ(р)сеци де(л)|| Даде(в) дѣѡіра Бѡ(р)кѣ(в) ѿ(т) ѡ(ж) Бегѡ(в) трета(г) де(л) ѡ(т) Кѡпе(н) дори ѡ въ(л)чѣѡа Мѡша(т) ѿ(т) по въ(с) ѡтаро(м) за . ѡн . а(с)при.

И па(к) да є(ст) Сарѡло(в) и Василіє(в) ѿ(ч)нѡ ѡ Батю али дѣ(д)іна баѡо(м) си Фѡтѡлѡ(в) || Бѡзѣ въса(х) занє(ж) негова стара и права ѿ(ч)нѡ и за дѣ(д)інѡ ѿ(т) на(д) ро(д)ітелі и(м).

И па(к) покѡпи(х) Сарѡ(л) и Василіє ѿ(ч)нѡ ѡ Батю ѡба(ч) ѿ(т) Кодрѡ(л) По(р)тѣре(с)кѣ пета(г) де(л) ѡ(т) по въ(с) ѡтаро(м) ѿ(т) на(д) Манѣ || и ѿ(т) на(д) Зѣрнѡ за ац а(с) въ дни Миѡаи(л) воєво(д).

И па(к) кѡпи(х) Сарѡ(л) ѿ(н) са(м) ѿ(ч)нѡ ѡ Хѣрсе(ц)и ѿ(т) на(д) Дадѣ дѣѡіра Бѡ(р)кѣ(в) полови(н) ѿ(т) де(л) єи и ѿ(т) ѡ(ж) Житіинѣ(с)кѣ па(к) половино ѿ(т) по ве(с) ѡта(ром) || за аун . а(с)при го(т).

И па(к) кѡпи(х) Сарѡ(л) ѿ(т) на(д) Стана Єлине(в) и ѿ(т) Нѣ(к)ша дѣѡіра Станє(в) али ѿ(т) ѡ(ж) Тофлѣ(с)кѣ половино за афл . а(с)при.

И па(к) покѡпи(л) Сѡа(н)ча ѿ(ч)нѡ ѡ Хѣ(р)сеци ѿ(т) || на(д) Стоика снѣ Тѡдоро(в) де(л) єго въса(х) и за дѣ(д)іно и за покѡпеніє ѿ(т) по(л) и ѿ(т) шѡ(м) и ѿ(т) во(д) и ѿ(т) седали(ц)и село(в) и ѿ(т) ливези и ѿ(т) бро(д)ве зе во(д)ниѡѡ и ѿ(т) по въ(с) ѡтаро(м) за в . краве цє(н) и(м) || а(с)при ах . и за . ф . а(с)при.

И па(к) покѡпи(л) Сѡа(н)ча ѿ(ч)нѡ ѡ Хѣ(р)сеци ѿ(т) де(л) Стоикѡ(в) снѣ Добротѡ(в) полови(н) и за Дѣ(д)інѡ и за покѡпеніє

ω(т) по въ(с) хотаро(м) ω(т) Къпе(н) дори 8 въ(л)чѣѡа || Мѡшато(в)
али ω(т) хотар8(л) Топоръ(с)кѡ ω(т) на(д) Сто(и)ка снѣ До-
бротъ(в) за .ѡн . а(с) го(т).

И па(к) покѡпи(л) по(п) Татѡ(л) ω(ч)нѡ 8 Батю али ω(т) 8(ж)
попѣ(с)къ ω(т) на(д) Негѡца дѣцѣра Іваноо(в) || трета(г) де(л) ω(т)
по(л) и ω(т) шѡ(м) и ω(т) седали(ц) село(в) ω(т) вѡ(д) варе
елика се (х)тит и(з)брат ω(т) по въ(с) хотаро(м) за ѡн а(с) при го(т).

И па(к)(с) опи(в) Татѡлѡ(в) ω(ч)нѡ 8 Батю де(л)
ѡико(м) си Іѡно(в) въса(х) || ω(т) 8(ж) попѣ(с)къ ω(т) по въ(с)
хотаро(м) поне(ж) ю є(ст) д . . . ѡико(м) си Іѡ(н) на съмръ(т) є(г)
юко(ж) да є(ст) ємѡ ве(ч)ное въ(с)поминаніє.

И па(к) покѡпи(л) по(п) Татѡ(л) ω(ч)нѡ 8 Хъ(р)сецѣ ω(т) на(д)
Нѣ(к)ша дѣцѣра Стане(в) || половино ω(т) Къпе(н) дори 8 въ(л)чѣѡа
Мѡшато(в) за ѡн а(с)при го(т).

И продадо(х) сѣи ви(ш) ре(ч)ни имени(т) людѣ ни(х)не ω(ч)не
за свои(м) доброволю и съ(с) оузнаніє въса(м) мегѡашо(м) ω(т) го(р)
и з до(л) и ω(т) ω || кр(с)тне(м) ме(с)тоо(в).

А пото(м) къда є(ст) би(л) ннѣ при дни г(сд)воми, а Воико и
Сарѡ(л) и ѡа(н)ча, ω(ни) сѡ(т) све(д)те(л)ствова(л) пре(д) г(сд)в
ми съ(с) многи добри лю(дѣ) на и(м) ω(т) Хъ(р)сецѣ Ми(х)и(л) и
ста(р) Лѡка и по(п) Манѣ || и Дръѡ(ш) и Дѡмитрѡ и ω(т) Мъ(лд)рецѣ
Ѣдана ва(т) и Мари(н) Ба(н) и Нѣика и ω(т) Грозе(ц) Ста(н)чю(л)
пръ(к)ла(б) и ста(р) Бѡнѣ како сѡ(т) ни(х)не праве ω(ч)не покѡпене
бе(з) ни є(д)но мль(в) съ(с) ни(х)то.

Има(л) є(ст) и книге || на(д) сѣе ω(ч)не анѡ є(ст) загинѡ(л) Се(г)
ра(дѣ) дадо(х) съ(м) и г(сд) вми Воикѡ(в) и Сарѡлѡ(в) и по(п) Та-
тѡлѡ(в) и ω(н)че(в) ѡако(ж) да сѡ(т) и(м) ω(ч)не дѣ(дѣ)не и(м)
снови(м) и внѡко(м) и прѣ(в)нѡчето(м) и не ω(т) никогож(д)о не || по-
кольби(м) по ри(з)мо г(сд)вми.

Се(ж) ѡбо и све(д)тли постави(х) г(сд)вми жѡпа(н) Єнаки ве(л)
ба(н) Крале(в)скѣи и жѡпа(н) Геѡрге ве(л) дво(р) и жѡпа(н)
Ве(н)ти(л) ве(л) ло(г) и Дѣдю(л) ви(ст) и Лека спа(т) и Миѡалаки
сто(л) и Братѡ(л) || ко(м) и Лѡпѡ(л) пе(х) и жѡпа(н) Бе(р)на(д)
ве(л) поо(ст) и и(с) Ве(н)ти(л) ве(л) ло(г). И а(з) Лепѡда(т)
лоо(г) въ на(с)то(л) гра(д) Търгови(ц) м(с)ца юніє 8 з дни и ω(т)
Адама до ннѣ те(ч)нѣа лѣтоо(м) в(ъ)лѣ(т) зркѣ.

+

Іѡ Радоул вѡевѡда милостію Божію господаръ.

„Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voevod și domn a toată Țara
Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului răposatului Mihnea voevod,
îă dominia mea această poruncă a domniei mele lui Voico din Batia și
fiilor lui cîți îi va da Dumnezeu, ca să-i fie ocină în Batia, însă din funia

popească a treia parte, din cimp și din pădure și din apă și din vatra satului, de peste tot cît se va alege, din tot hotarul, pentru că a cumpărat Voico de la Manea al Iugăi, pentru 1500 aspri, în zilele răposatului părinte al domniei mele, Mihnea voevod.

Și iarăși a mai cumpărat Voico de la Mușa al lui Mușat, însă din funia sărulească a treia parte din tot hotarul, pentru 850 aspri, în zilele lui Radu Șerban voevod.

Și iarăși a mai cumpărat Voico ocină la Batia, de la Negrîta a lui Stan, fiica Sarului, însă din funia Sarului jumătate, pentru 2500 aspri gata.

Și iarăși a mai cumpărat Voico ocină în Hărsești, însă din partea Dadei, fiica lui Bîrcă jumătate, și din funia jitienească jumătate, din cimp și din pădure și din apă și din livezi și din vad de moară, de peste tot locul, cît i se va alege, de la Cupeni pînă în vilceaua lui Mușat, căci a cumpărat Voico de la Dadea, pentru 1750 aspri gata, în zilele lui Mihail voevod.

Și iarăși a mai cumpărat Voico de la Stana a Elinei și de la Neacșa, fiica Stanei, din funia toflească jumătate din tot hotarul, cît se va alege, pentru 1730 aspri gata; și de la Rada, fiica din Hărsești, partea și cumpărătură, cît vor avea, din funia jitienească jumătate, de la Cupeni pînă în Vilceaua lui Mușat, pentru 845 aspri, în zilele lui Radu Șerban voevod.

Și iarăși au mai cumpărat Voico și Sarul ocină în Obrejani, din partea Vlaicului, fiul Necșuței, însă din funia ei jumătate, cît i se va alege din tot hotarul, de la Cupeni pînă în apa Codmeanei, pentru 1 bou — prețul lui: 1 000 aspri — și pentru 900 aspri gata.

Și iarăși au mai cumpărat Voico și Sarul ocină în Hărsești, partea Dadei, fiica lui Bîrcă, din funia Begăi a treia parte, de la Cupeni pînă în vilceaua lui Mușat, din tot hotarul, pentru 850 aspri.

Și iarăși să fie Sarului și lui Vasile ocină în Batia, însă dedina tatălui lor, Buzea al Fătului, în întregime, căci i-a fost ocină veche și dreaptă și de moștenire de la părinții lui.

Și iarăș au cumpărat Sarul și Vasile ocină la Batia, însă din codrul (— bucata, funia) portăresc a cincea parte, din tot hotarul, de la Manea și de la Zîrnă, pentru 1900 aspri, în zilele lui Mihail voevod.

Și iarăși a cumpărat Sarul, el singur, ocină în Hărsești, de la Dadea fiica lui Bîrcă, jumătate din partea ei și din funia jitienească iarăși jumătate, din tot hotarul, pentru 1450 aspri gata.

Și iarăși a cumpărat Sarul de la Stana a Elinei și de la Neacșa, fiica Stanei, însă din funia toflească jumătate, pentru 1730 aspri.

Și iarăși a cumpărat Oancea ocină în Hărsești, de la Stoica, fiul lui Tudor, toate părțile lui și de moștenire (dedină) și de cumpărătură, din cimp și din pădure și din apă și din vatra satului și din livezi și din vāduri de moară și din tot hotarul, pentru două vaci — prețul lor: 1600 aspri — și pentru 500 aspri.

Și iarăși a mai cumpărat Oancea ocină în Hărsești, jumătate din partea lui Stoica, fiul lui Dobrotă, și de moștenire (dedină) și de cum-

părătură, din tot hotarul, din Cupeni pînă în vilceaua lui Mușat, însă din hotarul toporăsc, de la Stoica fiul lui Dobrotă, pentru 750 aspri gata.

Și iarăși a cumpărat popa Tatul ocină în Batia, însă din funia popească, de la Neaguța, fiica lui Ivan, a treia parte, din cîmp și din pădure și din vatra satului, din, oricît i se va alege din tot hotarul, pentru 850 aspri gata.

Și iarăși Tatului, ocină la Batia, toată portea unchiului său Ioan, din funia popească, din tot hotarul, căci i-o dăduse unchiul său Ioan, la moartea sa, ca să-i fie pomană în veci.

Și iarăși a cumpărat popa Tatul ocină în Hărsești, de la Neacșa, fiica Stanei, jumătate, de la Cupeni pînă în vilceaua lui Mușat, pentru 850 aspri gata.

Și au vîndut acești maisuzșiși oameni ocinile lor de bunăvoia lor și cu știrea tuturor megieșilor din sus și din jos și din locurile de primprejur.

Iar apoi, cînd a fost acum în zilele domniei mele, Voico și Sarul și Oancea au mărturisit înaintea domniei mele, cu mulți oameni buni și anume : din Hărsești : Mihail și Luca cel bătrîn și popa Manea și Drăguș și Dumitru ; și din Măldărești : Oana, văt < af ; aman > și Marin Ban și Neaica ; și din Grozești : Stanciul pircălab și Bunca cel bătrîn, precum că sînt ocinile lor drepte, cumpărate fără nici o ceartă cu nimeni.

Fost-au și cărți pe aceste ocine, dar s-au pierdut.

Pentru aceasta am dat și domnia mea lui Voico și Sarul și popei Tatul și lui Oancea, să le fie ocine și dedine, lor și fiilor și nepoților și strănepoților și neclintit de nimeni, după hrisovul domniei mele.

La aceasta am pus domnia mea și martori : jupan Enachi, mare ban al Craiovei, și jupan Gheorghe, mare vornic, și jupan Ventilă, mare logofăt, și Deadiul, vistier, și Leca, spătar, și Mihalachi, stolnic, și Bratul, comis, și Lupul, paharnic, și jupan Bernad, mare postelnic. Și ispravnic, Ventilă, mare logofăt.

Și am scris eu Lepădat logofăt, în cetatea de scaun Tîrgoviște, luna iunie în 7 zile și în cursul anilor, de la Adam pînă acum, 7123 (1615).

*Io Radul voevod, din mila lui Dumnezeu domn*².

Nu e locul aici pentru o analiză amănunțită a documentului. Această o vor face, pe larg, stăruitor și competent, specialiștii. Pînă la o valorificare mai amplă însă, chiar și simpla enumerare a cîtorva considerațiuni sugerate de text, o socotim binevenită.

Astfel, se observă lesne că limba slavonă a documentului este influențată sensibil de graiul viu românesc, constatare valabilă, de altfel,

² Documentul ne-a fost pus la îndemînă de preotul Alexandru Ponova din Hărsești, căruia i l-am și restituit, după folosire, spre a-l depune la Biblioteca Academiei R.S.R. Repetînd și completînd, actul este un original slav, pergament 41,5 × 32 cm. pecete timbrată pierdută. E inedit (neinclus în D.I.R.). Lectura și traducerea au fost verificate de d-na Dalila Aramă de la Biblioteca Academiei R.S.R.

și pentru multe alte documente slavo-române, chiar mai timpurii³. Găsim, de pildă, folosite elemente lexicale românești: vilceaua, codrul, megieși, livezi; antroponime românești: Vasile, Sarul, Neacșa, etc.; toponime românești: Cupeni, Hirsești, Măldărești, Grozești, etc.; atribute românești: popească, jitienească, toflească, portăresc, etc.; cuvinte flexionate românește: forma genitivului românesc (ot uj ei = din funia ei; ot de/1/ ei = din partea ei; snă Necșutei = fiul Necșutei), etc.

În cuprinsul actului se întâlnesc, apoi, referiri la unele modalități, criterii și principii juridice care dirijau relațiile agrare și schimburile comerciale în epoca respectivă, precum: *protimia* (dreptul rudelor și vecinilor de a li se vinde lor, cu prioritate, loturile făcute vinzătoare); *plata mixtă* (în bani și natură, respectiv, în aspri și bovine) a terenului cumpărat.

Mai departe, pe lângă alte toponimice, actul amintește de satul — azi dispărut — *Batia*, al cărui locuitor era „Voico“ și prin vatra căruia trecea „*funia*“ cumpărată de popa Tatul. Satul acesta tradiția îl localizează la o distanță de circa 5 km de Hirsești, între vâlceaua lui Mușat amintită în document și vâlceaua Lăzăroaia, pe colina „Ulmilor“. Satul — se spune — ar fi pierit cu totul — când, încă nu știm — într-o năvală de turci⁴.

În general și rezumativ vorbind, valoarea documentului e dublă. Pe plan mai larg, istoriografic, el se adăogă multor altora pe care le avem din această vreme, ca material documentar la problema proprietății țărănești în vremea lui Radu Mihnea, voevod care s-a văzut constrâns să îmbunătățească situația moștenită de la înaintași, în această privință⁵. Pe plan local, documentul constituie o filă din hronicul ce-și așteaptă izvodirea al străvechiului sat argeșean Hirsești. Năzuința de emancipare a locuitorilor săi, manifestată odinioară prin achiziționarea de loturi personale și uneori colective — ar fi de văzut dacă toponimicul „*Cupeni*“, care se întâlnește de mai multe ori și în textul documentului nostru nu e cumva slavonescul *cupană* (= împreună, laolaltă) chemat să denumească o proprietate colectivă — urmînd sensul suitor, se va superioriza și materializa în gesturi de o înaltă semnificație. Astfel, la începutul veacului al XIX-lea, ei vînd, mai întîi produsele „moșiei“ Cupeni: grîul și porumbul, iar după aceea însuși trupul ei, ca să cumpere cărți, pentru folosul comun al obștei satului, cum aflăm dintr-o însemnare pe o veche carte de cult⁶. Lumini din trecute vremi, proiectate spre Argeșul luminos de astăzi.

³ Cf. Damian Bogdan, *Caracterul limbii textelor slavo-române*, București, 1946.

⁴ Într-o „*Carte de alegere*“ din 1696 (Colecție personală), toponimicul în discuție apare tot sub varianta „*Batiu*“.

⁵ *Documente privind Istoria României, veacul XVII B, Țara Românească*, vol. II (1611—1615), București, 1951, p. III.

⁶ Cf. Marian M. Braniște, *Insemnări pe cărți bisericești vechi (Regiunea Argeș)*, art. în rev. *Mitropolia Olteniei*, anul XIX, nr. 11—12 (noiembrie-decembrie) 1967, p. 933.

UN DOCUMENT INTÈRN INÉDIT DE L'ÉPOQUE DU PRINCE RADU MIHNEA (1615)

RÉSUMÉ

Depuis peu de temps a été découvert, dans le village Harsești du département Argeș, le document par lequel le prince Radu Mihnea (1601—1602 ; 1611—1616) confirmait à certains habitants le droit de propriété sur quelques morceaux de terre, achetés ou hérités par eux.

Nous présentons la photographie, la lecture et la traduction de l'acte inédit, en entier et nous faisons quelques sommaires considérations sur sa valeur du point de vue de sa forme et de son fonds.

Ainsi, du point de vue linguistique, on y observe une sensible influence du langage vivant roumain sur la langue slavonne officielle, dans laquelle l'acte este rédigé, et à savoir ; on a utilisé des éléments lexicaux roumains (vilceaua, codrul, megieși), des anthroponymes roumains (Vasile, Sarul, Neacșa, etc.), des toponymes roumains (Cupeni, Hîrsești, Măldărești, Grozești), des adjectifs roumains (popească, jitie-nească, toflească, portăresc), de cas exprimés en flexion roumaine (snă Necșuței == le fils de N. ; ot uj ei == de sa corde ; ot de/1/ ei == de sa part).

Le contenu de l'acte reflète : l'exercitation du droit de „protimisîs” (le droit des parents et des voisins d'être préférés à l'achat des certains morceaux avoisinés avec les leurs et mises en vente), le payement mixte (en monnaie et en nature, respectivement en aspres et bovins) du terrain acheté et fait révéler le village — aujourd'hui disparu — Batia.

Dans le cadre large de l'historiographie roumaine, l'acte constitue encore une pièce documentaire concernant le problème de la propriété paysanne au temps du prince Radu Mihnea, et sur le plan local, il constitue le matériel d'une intéressante page de la monographie que l'on attend, sur le très ancien village de Harsești, dont les habitants on les rencontre en vendant le domaine Coupeni, mentionné dans l'acte, pour se procurer des livres. Des lumières du passé projetées sur l'Argeș lumineux d'aujourd'hui.

Comunicare prezentată la cea de a II-a Sesiune științifică de comunicări a Muzeului județean Argeș — Pitești 24—25 mai 1971.